

KELEMEN LAJOS
MŰVÉSZETTÖRTÉNETI
TANULMÁNYOK

★ ★

KRITERION KÖNYVKIADÓ • BUKAREST 1982

NYÁRÁDSZEREDA

Marosvásárhelytől kissé északkeletre, 22 kilométerre, a Nagy- és Kis-Nyárad összefolyásánál, jó forgalmú utak találkozásánál fekszik Maros megye élénk forgalmú csinos községe, Nyárádszereda. Olyan városzámba jövő központi hely. Kicsiny, nem egészen 800 holdas határáért a székely tréfalkozás gyakran „Szegény-szeredának“ nevezgette. Régi történeti adatok Zereda, Szereda városa néven emlegetik. Túlnyomólag a Nyárad tereére épült, csak kertjeinek egy része nyúlik föl a Nyárad jobb partjának alacsony hegylépcsőjére.

Ha Marosvásárhelyről érkezünk feléje, gyönyörű háttért nyújt hozzá a Bekecs (1080 m), jobbra pedig a nem magas, de meredek Varga-hegy erdősége nyúlik le majdnem a kertjeiig. Kissé alább, ugyancsak jobbra, a Nyárad bal oldali törpe hegylépcsőinek egyik fokáról ódon templom néz le rája. Meghasadt öreg falai jó hat évszázadot láttak. Ez volt valaha, a reformáció előtt, a szeredai lakosság temploma is. Úgy látszik, hogy Szereda a XVI. század végén vált önálló ref. egyházközséggé, s azóta törzslakossága állandóan ezt a vallást követte. Ma az ősi templom a nyárádszentannai református egyházközségé, melynek a régi neve Szereda-Szentanna volt.

Nyárádszereda neve kétségtelenül szláv eredetű. A *szreda* tulajdonképp vásárt jelent. Kedvező fekvésénél fogva bizonyára már a székelység itteni megtelepülése óta vásáros központ volt.

A helység történetére a megbízható írott adatok csak az utolsó négy száz évről szólnak. Bár van olyan történetírói föltevés, mely városi kiváltságolását még Zsigmond királynak tulajdonítja. Város néven legelőbb 1567-ben, Marosszék 25 dénáros adóösszeírásában fordul elő, amikor 26 adózó kapuja, tehát ugyanennyi önálló telke volt¹. Ennél többel akkor a régi Marosszék 125 helységéből Maros- (Székely-) vásárhely városán kívül csupán még a Bekecs oldalára épült Selye és szomszédja, Magyarós dicsekedhetett. Ehhez a számos telekhez azonban a szűk határ nem nyújtott elég megélhetést. Lakói a hagyomány szerint hadi szolgálatokkal nyerték a szomszéd demeterfalvi határon levő birtokaikat; így szereztek 1570-ben János Zsigmond fejedelemtől nagyadorjáni birtokrészüket,² s valószínűleg a kisadorjáni szőlőhegyeket is, hova az adományosok utódai évenként most is eljárnak szüretelni. Ebben az időben Nyárádszereda hivatalos neve — mivel Marosszék területén feküdt — Marosszereda volt. Mint ilyen, 1585-ben, a Báthoriak alatt az országgyűlésre külön követet küldő városok sorában szerepel.

Lakóit név szerint legelőbb 1602-ből ismerjük. Ebben az időben a féleszű Rudolf császár zord fővezére, Basta György véres küzdelmek után már kézre kerítette Erdélyt, s a székelységet összeíratta és feleskette ura hűségére.

Az első összeírás 1602. augusztus közepén, a második 1603. február elején kelt.³ Ezeket és egy 1602-i nemeslevél adatait összevetve megállapítható, hogy Nyárádszeredának 1603 elején címeres nemes lakói voltak: Szeredai András deák, fejedelmi kancelláriai jegyző, Borbély Tamás, Kádár Zsigmond és Petri János, valamint Nagy György, János és István.

Ezeket Nagy János kivételével mind Báthori Zsigmond nemesítette, és szeredai házaikat minden hozzátartozó birtokkal mentesítette az összes adó- és közterhek alól.

A lakosság második csoportját a lófők, vagyis azok az egytelkes nemesekkel egyenlő, jobbmódú székelyek alkották, kik vagyonuk után fejenként lóháton voltak kötelesek a háborúban megjelenni. Ilyenek voltak Kis Gergely, Sylvester György és Szócs Mihály. Legtöbb volt azonban a szabados. Ezek olyan kisebb módú székelyek voltak, kiknek elődei vagy maguk 1562-ben, midőn a székelység János Zsigmond ellen föllázadt, büntetésből jobbagyságra jutottak, de 1601-ben Báthori Zsigmondtól visszanyerték szabadságukat. Ezek révsorában Balogh, Bán, Bertalan, Farkas, Fazakas, Györgyffi, Kankó, Kovács, Lakatos, László, Mátyás, Nagy, Sebestyén, Szabó, Szócs és Varga vezetéknévűekkel s a 90 éves vén Demeter deákkal találkozunk. Mint puskás darabontot egyedül említik Mátyás Györgyöt. A városbíró Bán István volt. E családok közül Rákóczi Zsigmond 1607-ben a Bán, másként Szeredai család több tagját címeres nemességgel tüntette ki.⁴ A fegyverkötelesek számából következtetve, akkor valószínűleg az egész lakosság nem sokkal haladta meg a kétszázat. Ezek utódjaiból alakult ki Nyárádszereda törzslakossága, s a nevek közt nem szereplő, de ma ott lakó birtokos családok neveit is majd mind megtaláljuk a Székely Oklevéltárban, a szomszédos községek 1602-i és 1603-i névsoraiban. Ezek leginkább házasság útján kerültek be.

Az 1602. és 1603. évek vérrel írott történetéből különben a névsorokon kívül a székelység részére is alkotások helyett a pusztulás és rombolás maradt. Basta uralma magával hozta Erdély új szervezését is. Ezt a papiroson egész jól elkészítették, csakhogy nem azok életérdekeihez szabták, akik számára szólt. Tehát nem is vált be. Sanyarúság, éhjárás, vallásüldözés, dögihalál és idegen uralom egyaránt dúltak akkor Erdélyt, s minden reménység elveszett, hogy az üldözöktől jót is lehessen várni. Az elnyomorgatott fejedelemség ezért csakhamar a vallási és politikai szabadságért harcoló Bocskai István fölkeléséhez csatlakozott.

Nyárádszereda neve ebben az időben jut be igazán fényes betűkkel Erdély történetébe.

Basta 1604. április elején elhagyta Erdélyt. A kormányzást három német biztos vette át, akik csakhamar tehetetlen és rossz kormányzóknak bizonyultak. Ekkor már harcolt Bocskai, s 1604. december 12-én csatlakozásra hívta fel Erdély rendeit is. Csakhamar megnyerte Petki János udvarhelyszéki főkapitányt a székelységgel együtt. Petki így nem jelent meg a nemesség által összehívott tanácskozásokon, hanem 1605. február elejére külön értekezletre hívta össze a székelyeket. Itt elhatározták, hogy Bocskai mellé állanak. Marosszeredába 1605. február 21-re országgyűlést hívtak egybe, és ez az országgyűlés választotta fejedelemmé Bocskait.⁵ Ennek emlékére állott Nyárádszereda szép tágas főterén Bocskai mellszobra a legújabb időkig.

E tájban Nyárádszeredában voltak Marosszék közgyűlései.⁶ Csak 1667 óta kezdtek ilyeneket Marosvásárhelyt is tartani; de még ezután is igen gyakran volt közgyűlés Nyárádszeredában, mindaddig, míg 1745-ben Marosvásárhelyen székház épült. Az 1750-es évektől kezdve aztán a székközgyűlések ott állandósultak.

Nyárádszeredában tartották 1711 tájáig a régi Marosszék törvény-székeit is, de aztán a székház felépültével ezek rendre egészen Maros-vásárhelyre maradtak.

Nyárádszereda elhagyatva lassan közönséges kis községgé fejlődött vissza.

Elaludt régi vásárjogának gyakorlása is, úgy, hogy II. Lipót 1790-ben évente három országos vásárra adott új kiváltságot. E vásárok főleg híres szép szarvasmarha-főlhajtásaikról nevezetesek.

Orbán Balázs 1870-ben megjegyezte, hogy egyetlen kőépülete sincs, s egyetlen emeletes kis faházát egy kovács, kinek a vasalást az utcán eltiltották, éleből csináltatta, hogy az emeleten lakjék s a földszinten vasaljon. Akkor piacán még csak két bolt állott, s templomának nagy fatornyája volt, a hold járását mutató órával, melyet egy Magyarai Sándor nevű szeredai kovács készített.

Azóta azonban Nyárádszereda nagyot fejlődött. Igaz, hogy épületei túlnyomólag ma is faházak, de vannak szép számmal csinos, köztük emeletes téglaházai, számos kereskedése, iskolái, vendéglői, a Nyárádon át jó vashídja s vasúti állomása. Csinos kőtorony áll a régi faalkotmány helyett református temploma előtt is, s a Nyárád kellő szabályozásával bizonyára eljön annak az ideje, hogy a lakosság nemcsak az országút hosszában igyekszik terjeszkedni. Nyárádandrásfalvával máris összenőtt, s a völgy ármentesítése után a terjeszkedésre bő tér nyílik Nyárádszent-anna felé is.

Kedvező földrajzi helyzete, fekvése mindenesetre arra tesz hivatottá Nyárádszeredát, hogy újra várossá fejlődjék.